

СЕМЕЙНОПРАВНИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА НА НОВОТО ВРЕМЕ

доц. д-р Мария П. Петрова

Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“
Юридически факултет, Катедра „Гражданскоправни науки“

Резюме: През последните близо две десетилетия българското семейно право е изправено пред редица предизвикателства на новото време. Променен е моделът на семейството и отношенията в него, включително съществуването му в и извън брак. Налице е сближаване на българското законодателство със законодателството на Европейския съюз. Възникват все по-специфични хипотези в семейноправните отношения, а всичко това породи необходимостта от адекватни законодателни промени в националното законодателство на България. Настоящото изложение е опит да се очертаят и систематизират основните насоки в развитието на семейното право и бъдещото му развитие, като се подчертаят най-новите законодателни разрешения на традиционни хипотези, както и тенденциите за развитие на семейното право на България.

Ключови думи: дете, произход, баща, родител, брачна възраст, еманципация, непълнолетни, унищожаване на брака, споделено родителство, привременни мерки, пътуване с дете, осиновяване, вписване на искова молба.

THE FAMILY LAW CHALLENGES OF THE NEW TIME

Assoc. Prof. Mariya P. Petrova, PhD

Varna Free University „Chernorizets Hrabar“
Faculty of Law, Civil Sciences Department

Summary: In the last nearly two decades, Bulgarian family law has faced a number of challenges of the new era. The model of the family and the relationships within it have changed, including its existence in and out of marriage. There is convergence of the Bulgarian legislation with the legislation of the European Union. More and more specific hypotheses arise in family law relations, and all this has given rise to the need for adequate legislative changes in the national legislation of Bulgaria. This presentation is an attempt to outline and systematize the main guidelines in the development of family law and its future development, emphasizing the latest legislative authorizations of traditional hypotheses, as well as the trends for the development of family law in Bulgaria.

Keywords: child, origin, father, parent, marriageable age, emancipation, minors, annulment of marriage, shared parenting, temporary measures, travel with child, adoption, registration of claim.

С приемането на третия семеен кодекс на Република България, който влезе в сила от 1 октомври 2009 г., българското семейно право отбеляза нов етап в развитието си. Освен новата правна уредба, промени се и съдебната практика, предпоставени от самия модел на българското семейство, променен в условията на изменените обществени отношения. Това естествено наложи традиционни хипотези в семейното право да бъдат преуредени и то така, че те да отговарят на новото време.

Запазвайки най-общо правната уредба на семейните отношения, приемайки Семейния кодекс от 2009 г. (СК'2009), българският нормотворец предвиди и правила, които бяха непознати дотогава в законодателството на България, а също така изцяло изостави отделни законови текстове, действащи до този момент.

Едни от най-значимите промени се отразиха на модела на имуществените отношения между съпрузите. Кодексът, наред със съпружеската имуществена общност, който режим традиционно се беше наложил от 1968 г. (още с приемането на първия Семеен кодекс от 1968 г.)¹, възстанови и режима на разделност, познат допреди 1968 г., като въведе за първи път в нашето законодателство договорния режим (чрез възможността за сключване на брачен договор между съпрузите). Възпроизведоха се и позабравени норми в сферата на произхода – във възможността на детето да оспори презумпцията за бащинство. Изостави се възможността всяко лице, което има правен интерес, да може да оспори припознаването на дадено дете, като по-късно все пак се предостави такава възможност, но само на Дирекция „Социално подпомагане“ и на прокурора, чрез предявяване на иск (по смисъла на чл. 66, ал. 5 от СК'2009, в редакцията, обнародвана на 21 декември 2010 г. в бр. 100 на ДВ, в сила от 25 декември 2010 г.) Това право впоследствие беше преуредено за Дирекция „Социално подпомагане“, която вече има право само на възражение по административен ред, вместо на иск (по смисъла на чл. 66, ал. 1, изр. 2 от СК'2009, в редакцията, обнародвана на 4 декември 2020 г. в бр. 103 на ДВ, в сила от 8 декември 2020 г.) и т.н.

Някои от първоначално предвидените в СК'2009 законодателни решения по-късно претърпяха нови редакции, като например в сферата на произхода: чрез предоставяне на възможността на трето лице, което твърди, че е биологичен баща на детето, да оспори презумираното бащинство (по смисъла на чл. 62, ал. 5 от СК'2009, в редакцията, обнародвана на 4 декември 2020 г. в бр. 103 на ДВ, в сила от 8 декември 2020 г.), съответно – на лицето, което твърди, че е биологичен баща, да бъде страна по исковете за оспорване на презумираното бащинство (по смисъла на чл. 63, ал. 2 от СК'2009, в редакцията, обнародвана на 4 декември 2020 г. в бр. 103 на ДВ, в сила от 8 декември 2020 г.) Предостави се и правото на всяко лице, което твърди, че е родител на припознатия, да оспори припознаването (по смисъла на чл. 66, ал. 5 от СК'2009, в редакцията, обнародвана на 4 декември 2020 г. в бр. 103 на ДВ, в сила от 8 декември 2020 г.).

Така, в периода от влизането в сила на третия семеен кодекс през 2009 г. и до 2020 г., почти непроменена остана правната уредба, предвидена в него, с някои частични изменения, когато бяха приети първите му съществени изменения, и по-конкретно – в Глава шеста, озаглавена „Произход“. Основните промени в института на произхода бяха предпоставени от интереса на заинтересуваните лица да оспорят наличния произход на детето и да установят произхода му от себе си, което, освен че

¹ Съгласно чл. 103 от Преходните и заключителните разпоредби на същия кодекс, „*Правилата на този кодекс относно имуществените отношения между съпрузите се прилагат и за имуществата, придобити преди влизането му в сила от съпрузи при заварени бракове.*“

придоби глобален характер в публичното пространство, се наложи и във връзка с няколко жалби на български граждани срещу България пред Европейския съд по правата на човека.²

Така се стигна и до най-новите промени в семейното право, приети през 2023 г., които очертават и целите на настоящото изложение. Тези промени могат да се разделят условно на две части: първите, приети с § 20 от Преходните и заключителни разпоредби на Закона за изменение и допълнение на Закона за чужденците в Република България и обнародвани в ДВ, бр. 67 от 4 август 2023 г., влезли в сила на 8 август 2023 г., и вторите, приети със Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс (22 декември 2023 г.), обнародвани в ДВ, бр. 106 от 22 декември 2023 г. и влезли в сила на същата дата). Тази най-нова до момента правна уредба е непозната досега във вътрешното ни законодателство, а заедно с най-новата съдебна практика, предизвиква интерес както от научна (теоретична), така и от практическа гледна точка.

Първата част касае промените относно един значително деликатен и травматичен въпрос относно пътуването на дете извън пределите на Република България само с единия си родител. В СК²⁰⁰⁹ се въведе нов чл. 127б³, озаглавен „Забрана за

² Вж. Решение от 8 декември 2016 г. на ЕСПЧ, Пето отделение, по дело на Л.Д. и П.К. срещу България по жалби № 7949/11 и № 45522/13.

<http://humanrights.bg/Contents/Item/Display/15171>. Досие в HUDOC:

<http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-169695>. Последно посетен на 1 юни 2024 г. В същото решение е направено обобщение „за приложимите елементи от сравнителното право на държавите-членки, изложено в решенията на Съда по *Ahrens c. Allemagne* (no 45071/09, §§ 27-28, 22 март 2012 г.) et *Kautzor c. Allemagne* (no 23338/09, §§ 37-39, 22 март 2012 г.)“. От тези решения „е видно, че сред двадесет и шестте държави, предмет на проучването проведено от Съда по това време, седемнадесет държави позволяват на претендираща биологичен баща да оспори произхода, установен чрез припознаване. Тази възможност понякога е ограничена от срокове. В някои страни, които позволяват оспорване на произход, установен чрез припознаване, когато същият съответства на социалната и семейната действителност, оспорването не се допуска (например в Германия, вж. *Ahrens*, цитирано по-горе, § 25) или вече не се допуска, ако семейната връзка („общественото признаване на определено положение“) е продължила повече от определен период от време (например във Франция и в Испания). В девет държави не се предвижда възможност за претендираща биологичен баща да оспори произход, установен чрез припознаване“. В друго свое решение от 21 декември 2010 г., постановено по делото „Чавдаров срещу България“, по жалба с № 3465/2003 г., съдът е постановил, че оспорване на презумпцията за бащинство от страна на биологичния баща е допустима, за да установи своето бащинство, по смисъла на чл. 8 от КЗПЧОС, доколкото „Всеки има право на неприкосновеност на личния и семейния си живот“ и че на практика е лишен от това свое право предвид, че вътрешното ни право не допуска това установяване на произхода. По-подробно вж. Дело „Чавдаров срещу България“. Номер на жалба: 3465/03. Членове от Конвенцията: (чл. 8) Право на зачитане на личния и семейния живот, (чл. 8-1) Неприкосновеност на семейния живот. <http://humanrights.bg/Contents/Item/Display/12400>. Последно посетен на 1 юни 2024 г.

³ Според тази норма „(1) Районният съд по настоящия адрес на детето разглежда искане за налагане на забрана за напускане на страната на дете при конкретен и явен риск от незаконно извеждане на детето от родител, настойник, попечител или роднина. (2) Незаконно е извеждането на дете с обичайно местопребиваване в Република България, извършено в нарушение на правото на ефективно упражняване на родителските права и задължения, придобити по силата на решение, на закона или на споразумение. (3) Производството започва по молба на родител, настойник или попечител. Съдът изслушва

напускане на страната на дете, изложено на риск от извеждане от страната по смисъла на чл. 32, параграф 1, буква „в“ от Регламент (ЕС) 2018/1862 на Европейския парламент и на Съвета от 28 ноември 2018 година за създаването, функционирането и използването на Шенгенската информационна система (ШИС) в областта на полицейското сътрудничество и съдебното сътрудничество по наказателноправни въпроси, за изменение и отмяна на Решение 2007/533/ПВР на Съвета и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1986/2006 на Европейския парламент и на Съвета и Решение 2010/261/ЕС на Комисията (ОВ, L 312/56 от 7 декември 2018 г.)“⁴

С тази нова уредба, вместо да се използва традиционно и трайно утвърдената практика единият родител да предостави на другия родител нотариално заверена декларация за съгласие за пътуване на детето си извън пределите на България (в чужбина) на другия родител или на друго лице (на роднина по права линия от възходящ ред – баба, дядо, прабаба, прадядо, или на друг роднина, по сребрена линия, – брат, сестра, братовчед, леля, чичо и т.н.), се налага напротив – да се подаде искане за налагане на забрана за напускане на страната на детето, когато са налице няколко кумулативно предвидени предпоставки: наличие на конкретен и явен риск от незаконно извеждане на дете от родител, настойник, попечител или роднина (според ал. 1 на чл. 127б от СК’2009), като законодателят е дал и легално определение на понятието „незаконно извеждане“ (в ал. 2 на чл. 127б от СК’2009): когато детето е „с обичайно местопребиваване в Република България, извършено в нарушение на правото на ефективно упражняване на родителските права и задължения, придобити по силата на решение, на закона или на споразумение.“. Съдебната практика доразвива тълкуването на понятието, като посочва, че „Основание за налагане на забраната е явната, несъмнена, реална, конкретна и непосредствена опасност от извеждане на децата. Наличието на такава опасност е въпрос на преценка и установяване във всеки конкретен случай. При това тежестта на доказването ѝ лежи върху лицето, отправило искането по чл. 127 б. от СК.“, като целта е да се избегне

другия родител, освен ако не се яви без уважителни причини. Съдът може и по своя инициатива да събира доказателства. (4) Съдът уведомява незабавно ораните за граничен контрол при Министерството на вътрешните работи за образуването производство. До влизането в сила на съдебното решение детето може да напуска страната само с разпореждане на съда. (5) Съдът обявява решението си в 14-дневен срок от образуването на делото, като забраната за напускане на страната може да е за срок до една година. Съдът може да допусне предварително изпълнение на постановеното решение. (6) Решението на районния съд може да се обжалва пред окръжния съд в 7-дневен срок от съобщаването. В едномесечен срок от постъпването на жалбата окръжният съд се произнася с решение, което е окончателно. Разпореждането по ал. 4 може да се обжалва по същия ред. (7) Препис от съдебното решение по ал. 5 се изпраща незабавно на компетентните органи на Министерството на вътрешните работи за въвеждане на сигнал в Шенгенската информационна система. (8) Забраната за напускане на страната може да бъде отменена с решение на районния съд по молба на родител, настойник или попечител, ако се представят доказателства, че рискът от незаконно извеждане на детето е отпаднал. Съдът разглежда молбата за отмяна по реда на ал. 3 и уведомява компетентните органи по реда на ал. 7.“

⁴ Вж. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1862>. Сrv. с [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfefndmkaj/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:02007D0533-20181211&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:02007D0533-20181211&from=EN) и с <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32010D0261>. Последно посетени на 1 юни 2024 г.

така нареченото „родителско отвличане“⁵. Решение по това искане е компетентен да постанови районният съд по настоящия адрес на детето, който може да допусне предварителното изпълнение на съдебния акт, независимо че той не е окончателен и може да бъде оспорен пред съответния окръжен съд. Решението на въззивната инстанция е окончателно. При всички случаи районният съд уведомява незабавно органите за граничен контрол при Министерството на вътрешните работи за образуваното производство, като в тези случаи до влизането в сила на съдебното решение детето може да напуска страната само по разпореждане на съда. В самото съдебно производство трябва да бъде изслушан другият родител, освен ако не се яви в съда без уважителни причини. По това производство се прилага принципът на служебното начало, като съдът и по своя инициатива може да събира доказателства. Съдът е длъжен да обяви решението си в 14-дневен срок от образуване на делото, което на практика означава, че още с образуването му, съдът трябва да насрочи разглеждането на делото в открито съдебно заседание и връчи съдебните книжа на ответника и призове страните. Максималният срок на забраната за напускане на страната е една година. Кодексът обаче не посочва кой е началният момент на този срок – датата на образуването на делото, датата на постановяването на съдебното решение или датата на влизане в сила на съдебното решение. Тази празнота трябва да се запълни обаче в съдебния акт, за да не се стигне до различни тълкувания на този срок в практиката. Въпреки че кодексът не предвижда изрично производството да се провежда като бързо производство, нито то е посочено в пределите на приложното поле на чл. 310, включен в Част трета „Особени искиви производства“, Глава двадесет и пета „Бързо производство“ от Гражданския процесуален кодекс (ГПК), на практика то има именно такъв характер с оглед на предвидените кратки срокове при провеждането му. Срокът за обжалването на решението, както и на разпореждането за уведомяването на органите за граничен контрол при Министерството на вътрешните работи е 7-дневен от съобщаването му. В случая няма пречка и, напротив, налага се съдът да се произнесе в откритото съдебно заседание, предвид характера на производството и целите, които то преследва – бързина и защита. В този смисъл не би било приемливо съдът да спази нито нормата на чл. 235, ал. 5, изр. 1 от ГПК (*„най-късно в едномесечен срок след заседанието, в което е завършено разглеждането на делото“*), нито даже на чл. 315, ал. 2 от ГПК (посочвайки в съдебното заседание за разглеждане на делото *„деня, в който ще обяви решението си, от който ден тече срокът за обжалването му“*), нито даже нормата на чл. 316 от ГПК (*„в двуседмичен срок след заседанието, в което е приключило разглеждането на делото“*). Не е обаче такава практиката на съдилищата, които следват общите правила за постановяване и обявяване на решението си. Уредбата на чл. 127б от СК’2009 не визира изрично как да се разгледа въззивната жалба – в открито или закрито заседание. Но, след като няма изрично предвиден ред, следва да се приложат общите правила за провеждане на въззивните производства, като въззивното решение обаче трябва да се постанови в едномесечен срок от постъпването на жалбата в окръжния съд. А, доколкото това решение е окончателно, касационна жалба срещу него не е допустима, производството е двуинстанционно. При постановяване на решението си първоинстанционният съд трябва да изпрати препис от него незабавно на компетентните органи на Министерството на вътрешните работи за въвеждане на сигнал в Шенген-

⁵ Вж. например Решение № 2416 от 22.04.2024 г. по в. гр. д. № 2089 / 2024 г. на Софийски градски съд.

ската информационна система. Съответно, в случай на обжалване, окръжният съд трябва да извърши същото, независимо че такава процедура изрично не е предвидена в СК'2009. Но такъв извод може да се направи от нормата на чл. 46, ал. 2 от Закона за нормативните актове, и по-конкретно – за прилагане на нормата на чл. 127б, ал. 7 от СК'2009. Възможно е също така забраната за напускане на страната да бъде отменена. Това се осъществява в отделно съдебно производство, отново по молба на родител, настойник или попечител, като се спазват правилата като по молбата за забрана.

Проблем възниква въпреки така установената процедура с производството по чл. 127б от СК'2009, доколкото на 31 март 2024 България стана пълноправен член на Шенгенското пространство по въздух и вода. Тенденциите са да се обхване и пространството по суша. При това положение, когато е налице родителски конфликт (обикновено при разделени или разведени родители), съществува реална опасност дете да бъде изведено извън България без съгласието и знанието на „другия“ родител, при когото детето не живее, или на когото не е предоставено упражняването на родителските права. Такава опасност може да възникне и когато напротив, именно „другият“ родител в рамките на режима на личните си отношения с детето го изведе извън пределите на страната. Тогава за упражняващият родителските права родител остава възможността да упражни правата си по Хагската конвенция за гражданските аспекти на международното отвлечане на деца от 25 октомври 1980 г.

Втората част касае промени в материята на няколко института на семейното право: относно брачната възраст, унищожаването на брака и осиновяването. Законодателят обаче търпи сериозна критика за начина на приемане на тези промени в СК'2009, доколкото част от тях бяха внесени в Народното събрание между първото и второто четене на законопроекта на Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс и приети на второ гласуване, без да се спази законната процедура.

На първо място. Що се касае до въпроса за брачната възраст, бяха отменени ал. 2, 3 и 4 на чл. 6 от СК'2009, т.е. непълнолетните, макар и те да са навършили 16-годишна възраст, те вече не могат да сключват брак, съответно те нямат вече възможност и да се еманципират (по отменената ал. 4 на чл. 6 от СК'2009). Последниците, които произтичат от тези отменени текстове водят до различни неблагоприятни решения: не може да се приложи презумпцията за бащинството на съпруга на майката, а съответно – възможно е при липса на припознаване детето да бъде лишено от наследство поради неустановения си произход, включително – възможно е детето да бъде осиновено без съгласието/мнението на бащата, не могат да се извършват редица правни действия от страна на невстъпилите в брак непълнолетни в различни правни сфери, които изискват тяхната дееспособност, когато при това законът изрично не изисква изрично заедно с дееспособността и навършена 18-годишна възраст от тях. Например не може да се регистрира като едноличен търговец създалият семейство без брак, увеличава се числото на самотни майки, съответно – необходимостта от социална грижа и подпомагане на този тип родители и техните деца, създава се предпоставка за увеличаване на броя на децата, по отношение на които трябва да се приложат мерки, предвидени в Закона за закрила на детето и т.н.

Тук може да се постави въпросът за фактическото съпружеско съжителство, което е факт не само при непълнолетни лица, раждането на деца извън брака и много други, които не оправдават законодателната промяна, тъй като официалната ста-

тистика не обосновава процентното съотношение на броя на сключените бракове от непълнолетни в съотношение към останалите сключени бракове в страната. По данни на НСИ така наречените „ранни бракове“ или още „детски бракове“, въз основа на които се мотивират вносителите на промените в СК’2009, са около 1,7 % от всички сключени бракове за 2022 г.⁶

Във връзка с образувано ч. гр. д. № 63147/2023 г. пред Софийския районен съд, 149-и състав, Конституционният съд бе сезиран да установи противоконституционност на § 1 от Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс (ДВ, бр. 106 от 22 декември 2023 г.), с който бяха отм. ал. 2, 3 и 4 на чл. 6 от СК’2009, с мотиви, че е налице противоконституционност на оспорената разпоредба – § 1 ЗИДСК, поради противоречие с чл. 4, чл. 32, ал. 1, чл. 47, ал. 1, чл. 56, чл. 88, ал. 1 и чл. 122, ал. 1 във връзка с чл. 117, ал. 1 от Конституцията.⁷

Конституционният съд по образуваното от него конституционно дело № 6/2024 г. стига до извода, че производството по същото дело „не следва да премине към преценка по същество, а да бъде отклонено като недопустимо в настоящият случай“, с основен мотив, че „Щом като с цел защита на основни права на детето срещу нарушаването им от „ранни/детски“ бракове законодателят преценява, че следва да предприеме мерки от нормативно естество, които да доведат до подходяща и ефективна защита, то изпълнението на тази задача включва и промяна на позитивноправната уредба на минималната възраст на встъпващите в брак. Оспорената законодателна промяна преследва именно тази цел, поради което преценката за нейната целесъобразност е изцяло на законодателя, а не на Конституционния съд“ и затова със свое определение № 3 от 2 април 2024 г. „Отклонява искането на Софийския районен съд, 149-и състав, за установяване на противоконституционност на § 1 от Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс (ДВ, бр. 106 от 22.12.2023 г.). Прекратява производството по конституционно дело № 6/2024 г. Връща искането на вносителя заедно с препис от определението и ч. гр. д. № 63147/2023 г.“.⁸

Междувременно, законодателят не е уредил въпроса за еманципацията на заварените случаи на непълнолетните лица, които вече са сключили брак, но още не са навършили пълнолетие. С отмяната на ал. 4 на чл. 6 от СК’2009, считано от датата на обнародването на ЗИДСК – 22 декември 2023 г., не е ясно какво се случва с дееспособността на непълнолетния. Загубва ли я, запазва ли я, има ли право да иска разрешение от районния съдия, за да се разпорежи с недвижим имот и т.н. При тълкуването на нормативните актове всяка промяна, ако няма изрично посочване, нормативният акт действа за в бъдеще. Тогава от 22 декември 2023 г. дали ще бъде компетентен районният съдия да даде разрешение за разпореждане с недвижимия имот на непълнолетния, – очевидно не. А дали непълнолетният може в такъв случай свободно да се разпорежи със своя имот, при положение, че ограничението (разрешител-

⁶ Вж. <https://www.nsi.bg/bg/content/3028/%D1%81%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5>

⁷ Определение № 3 от 2 април 2024 г. на КС на РБ по к. д. № 6/2024 г. (за отклоняване на искане за установяване на противоконституционност на § 1 от ЗИД на Семейния кодекс – обн. ДВ, бр. 106 от 22 декември 2023 г.). Обн. ДВ, бр. 32 от 9 април 2024 г.

⁸ Това определение е подписано с особено мнение от съдиите Янаки Стоилов, Соня Янкулова и Борислав Белазелков.

ният режим) е отпаднал?! Доколко при това ще бъдат защитени интересите на непълнолетния, макар и да е встъпил вече в брак и да е придобил дееспособност?! Или трябва да се приложи правилото на чл. 130, ал. 3 от СК'2009 – отново разрешителен режим, но тогава районният съд трябва да разреши на непълнолетния, който да действа с попечителското съдействие (със съгласието) на законния му представител – родителя или попечителя. И каква е гаранцията, че няма да се създаде противоречива практика... Въпроси, на които законодателят не дава отговор. Все пак аз считам, че промените, като действащи *ex nunc*, не биха могли да влошават правното положение на непълнолетния така, че той да загуби своята еманципация. Но има известна опасност от вземане на неразумни решения предвид ранната възраст по отношение на разпореждането с недвижим имот, което намирам, че не е ограничено след посочените законодателни промени.

На второ място. В чл. 47, ал. 1 от СК'2009 е отменена т. 1, която отмяна е отложена във времето и влиза в сила от 1 януари 2025 г. Касае се за възможността непълнолетният да подаде иск за унищожаването на брака, което със забраната непълнолетните да сключват брак загубва своето значение и приложение. Тук обаче законодателят не е направил правилна прогноза, тъй като не е изчислил срока при възможните хипотези на вече сключените бракове от непълнолетни (по заварените бракове). Например, ако непълнолетен е сключил брак на 16 г. и 1 ден на 21 декември 2023 г., на 1 януари 2025 г. той ще е все още непълнолетен, а с отмяната на т. 1 от ал. 1 на чл. 47 от СК, считано от 1 януари 2025 г., той ще бъде лишен от правото да предяви иска за унищожаването на брака, каквато възможност би имал, ако нормата не беше отменена към 1 януари 2025 г. (реално той ще навърши пълнолетие на 20.12.2025 г.). В този смисъл законодателят не е прецизирал отмяната на посочената норма, като на практика лишава една част от непълнолетните, встъпили в брак от правна възможност за предявяване на иска по чл. 47, ал. 1, т. 1 от СК'2009, каквато възможност имат останалите непълнолетни, които биха навършили пълнолетие преди 1 януари 2025 г. Това, от своя страна, създава предпоставка за неравно третиране на непълнолетните, които вече са встъпили в брак, т.е. води до тяхната неравнопоставеност.

На трето място. По отношение на промените в института на осиновяването: те могат да се групират по следния начин:

1) Преди всичко е предвидена промяна в разликата във възрастта при осиновяването (в чл. 79, ал. 1, изр. 1 от СК'2009): досега беше предвидена само минималната такава – осиновителят да е не по-малко от 15 г. по-възрастен от осиновявания. Новата уредба обаче въведе и максимална разлика във възрастта между осиновявания и осиновяваният, който не трябва да е повече от 50 г. по-възрастен от осиновявания. При това обаче се запазват изключенията: освен когато детето се осиновява едновременно или последователно от съпрузи – в този случай ако разликата във възрастта е налице за единия от тях, не се изисква разлика за другия съпруг; запазва се и правилото, че не се изисква разлика във възрастта, когато съпруг осиновява детето на своя съпруг, при осиновяване от баба и дядо или от единия от тях и при осиновяване от роднина по съребрена линия от трета степен.

Не може да се отрече, че има основание да се въведе максимална възраст на осиновителя, за да може той ефективно да изпълнява родителските си права и задължения. При това този възрастов предел е предвиден общо, за двата вида осиновяване – както за пълното, така и за непълното осиновяване, доколкото няма въве-

ден диференциращ критерий. В този смисъл може да се приеме, че е уместно въведена тази законодателна промяна, при запазване на посочените изключения.

2) Според чл. 91, ал. 2 от СК'2009, осиновяваният дава съгласието си за осиновяването му лично пред съда, когато осиновяваният е непълнолетен, а ако е малолетен, но е навършил 10 г. (и по изключение и под тази възраст, стига да не се уврежда интересът му), изразява мнение (по смисъла на чл. 15 от Закона за закрила на детето). В случая няма значение дали осиновяваният е встъпил или не в брак (разбира се преди отмяната на ал. 2, 3 и 4 на чл. 6 от СК'2009 от 22 декември 2023 г.), тъй като според нормата на чл. 89, ал. 1, т. 4 от СК'2009 е достатъчно непълнолетният осиновяван да е навършил 14-годишна възраст, за да даде съгласие.

Друг е въпросът, че нормата на чл. 89, ал. 1, т. 3, предл. 2 от СК'2009 вече ще бъде неприложима (след като по заварените бракове, сключени от непълнолетни и последният от тях навърши пълнолетие), доколкото в нея е предвидено, че съпрузите на осиновявания също трябва да дадат съгласие за осиновяването. А по аргумент от чл. 77, ал. 1 от СК'2009, според която *„Може да бъде осиновено само лице, което при подаване на молбата за осиновяване не е навършило осемнадесет години.“*, и след отмяната на ал. 2 на чл. 6 от същия кодекс непълнолетният няма право да сключва брак.

Следователно законодателят трябваше да отмени тази разпоредба, считано от 21 декември 2025 г., когато последно ще навършат пълнолетие съпрузите на осиновявания по заварените бракове, сключени от непълнолетни лица.

По аналогичен начин трябва да се реши въпросът и с нормата на чл. 89, ал. 1, т. 3, предл. 1 от СК'2009. Тя също ще бъде неприложима по отношение на встъпилите в брак непълнолетни по заварените бракове, които трябва да дадат съгласие за осиновяването като съпрузи на осиновяващия, с тази разлика, че тази норма няма да загуби действието си по отношение на останалите (пълнолетните) съпрузи.

3) При осиновяването се запазва правилото братя и сестри да бъдат осиновявани заедно, ако имат емоционална връзка помежду си. Новата уредба е допълнена с изискването оценката за наличието на емоционалната връзка да се извършва от нещо лице – психолог, а Дирекция „Социално подпомагане“ да оказва съдействие при извършването на оценката. Тези промени противоречат на традиционното възприемане за съвместно осиновяване на братя и сестри. Вместо да се търсят механизми за създаване, развитие и укрепване на емоционалната връзка между тях, не е ясно защо законодателят прие тези ограничения. За мен съществува от практическа гледна точка опасност да се злоупотребява, като се разделят децата, защото само оценката не е достатъчна, а би следвало да се предприемат мерки по заздравяване на връзката между братята и сестрите. Не на последно място, при евентуалното им разделяне посредством осиновяване от различни осиновители/семейства на осиновители, значително се увеличава рискът от кръвосмешение помежду им в бъдеще, особено ако са на много ранна възраст и нямат и не биха имали ясни спомени за съществуването си един за друг.

4) Процедурни промени също са предвидени, които имат по-скоро административен характер: регионалните регистри по чл. 83 и по чл. 85 от СК'2009 са реструктурирани в Национална електронна информационна система за пълно осиновяване, която вече трябва да се води от Министерството на труда и социалната политика (допреди промените регистрите се водеха от Агенцията за социално подпомагане). Съответно по чл. 83 от СК'2009 това е Национална електронна информационна система за пълно осиновяване, а не регионални регистри на деца за пълно оси-

новяване и по чл. 85 от СК'2009 това е Електронна платформа за кандидатстване за осиновяване на деца при условията на пълно осиновяване, която е неразделна част от Националната електронна информационна система за пълно осиновяване.⁹

5) Изрично е въведен текстът на изречение второ в чл. 80, ал. 3 от СК'2009, който задължава съда да изиска становище от Дирекция „Социално подпомагане“, когато детето се осиновява от бабата и дядото по майчина и по бащина линия. На практика и допреди промените се изготвяха становища и социални доклади по делата за осиновяване, но липсваше изричен текст, който да задължава съда за това, а съдът решаваше въпроса „с оглед интересите на детето“.

б) Нормите, които съдържат текста „когато детето е настанено в социална или интегрирана здравно-социална услуга за резидентна грижа“ са допълнени с думите „или приемно семейство“ (чл. 84, ал. 2 от СК'2009).

7) Промените в чл. 93, ал. 3 от СК'2009 касаят осиновяването без съгласието на родителя, когато родителят в шестмесечния срок от настаняването на детето по административен път по ал. 2 на същия член е поискал прекратяване на настаняването и връщане на детето или промяна на мярката и настаняване в семейство на роднини или близки, „но не са изпълнени условията за това поради неосказване на съдействие от страна на родителите, не са отпаднали основанията по чл. 25, ал. 1, т. 2, 3 или 4 от Закона за закрила на детето“.

8) В чл. 95 от СК'2009 са предвидени промени във всички алинеи, като ал. 2 е отменена и е създадена нова ал. 8, според която „Когато в информационната система по чл. 83, ал. 1 за пълно осиновяване няма вписани подходящи осиновяващи, Съветът по осиновяване не може да определи подходящи осиновяващи от вписаните лица или определените осиновяващи са отказали да осиновят дете със здравословен проблем, специални нужди или на по-висока възраст, регионалната дирекция за социално подпомагане предприема мерки, определени в наредбата по чл. 83, ал. 4.“¹⁰

9) Според новата редакция на чл. 104 от СК'2009, увеличен е срокът от две на три години по отношение на наблюдаването от Дирекция „Социално подпомагане“ на отглеждането на детето и зачитането на неговите права и законни интереси.

10) Значителни промени се въведоха и в чл. 105 от СК'2009 относно правото на информация при осиновяването. Променена е възрастта на осиновения – той трябва да е навършил осемнадесет години, вместо шестнадесет, според предходната редакция на ал. 1 от същия член, разширен е кръгът на правоимащите лица – регламентирана е възможността на низходящите на осиновения, на неговия съпруг, съответно съпруга да поискат от окръжния съд, постановил решението за допускане на осиновяването, да им бъде предоставена информация за произхода на осиновения. Според ал. 2 окръжният съд трябва да уведоми за производството родителите по произход на осиновения (а не да изслуша рождените родители, както беше предвидено по старата редакция на изр. 2 на ал. 1), като „Уведомяването на родителите по произход на осиновения не се извършва в случаите, когато те не може да бъдат установени по реда на Гражданския процесуален кодекс или са починали.“ Според ал. 3 „Решението на окръжния съд може да се обжалва от молителя и да се протестира от

⁹ Предвидено е, че Националната електронна система за пълно осиновяване и Електронната платформа за кандидатстване за осиновяване на деца при условията на пълно осиновяване се създават до 1 януари 2025 г.

¹⁰ Това е Наредба № РД-07-7 от 05.10.2010 г. за условията и реда за водене и съхраняване на регистрите за пълно осиновяване.

прокурора.“ В новата ал. 4 се посочва, че *„Държавните органи и органите на местно самоуправление, които съхраняват информацията за дата, номер на дело и съд, постановил осиновяването, са длъжни да я предоставят на поискалия информацията, за да упражни правото по ал. 1, както и информация за произхода на осиновения или касаеща лично него, когато съдът е допуснал разкриването на данните със съдебно решение.*“.

Введена е и нова норма – чл. 105а, уреждаща посредничеството относно произхода на осиновени лица от юридическо лице с нестопанска цел за осъществяване на общественополезна дейност, получило разрешение от министъра на труда и социалната политика, наричано по-нататък посредник относно произхода, като разрешението за това се издава за срок от две години, а редът и условията за издаване и отнемане на разрешението и за дейността на посредниците относно произхода се определят с наредба на министъра на труда и социалната политика. Право да искат посредничеството относно произхода на осиновени лица имат осиновеният, ако е навършил осемнадесет години, низходящите на осиновения, неговият съпруг, съответно съпругата, след като са получили съдебно решение по чл. 105, ал. 2, и включва консултиране за осъществяване по подходящ начин на контакт с родителите по произход и подпомагане на срещи между осиновен и родители по произход.

Опасявам се, че такава кардинална реформа в разкриване на тайната на осиновяването чрез разширяването на кръга на правоимащите да получат информация по смисъла на чл. 105 и още повече по чл. 105а от СК’2009, може да доведе до груба намеса в личния и семейния живот както на осиновения, така и на осиновителя, включително и на родителите по произход, както и на техните близки роднини. Докато старата редакция на чл. 105 от СК’2009 предвиждаше много точно и ясно кога може да се разкрие тайната на осиновяването – *„когато важни причини налагат това“*.

11) При прекратяването на осиновяването е въведена нова предпоставка в хипотезата на прекратяване на осиновяването по взаимно съгласие на осиновителя и осиновения, която обуславя това да се допуска когато и двамата са дееспособни лица, но при положение, че осиновеният е навършил 25-годишна възраст. В случая не е ясно защо, след като с навършването на 18-годишна възраст, по смисъла на чл. 2 от Закона за лицата и семейството, физическите лица стават пълнолетни и напълно способни чрез своите действия да придобиват права и да се задължават, нямат право да постигнат взаимно съгласие с осиновителя си за прекратяването на осиновяването. Ако сравним института на осиновяването с други институти на правото, сякаш не е особено оправдано това въведено ограничение. Трудовата дееспособност настъпва на 16-годишна възраст, брачната възраст е 18-годишна, изборното право е признато също при навършени 18 години, правото на физическото лице да упражнява търговска дейност по смисъла на Търговския закон, правото на пълнолетния да се разпорежи с имуществото си, включително и със завещание или завет и т.н. Може би единственото оправдание може да се открие за физически лица, които продължават обучението си във висше учебно заведение, което обуславя и издръжка на лицето от страна на неговия осиновител/неговите осиновители. Но, струва ми се, че това не може да бъде приложимо към всеки случай, доколкото не всеки продължава обучението си във висше учебно заведение. В този смисъл сякаш вредата от този нов законодателен текст е повече от ползата, която предоставя щадящият способ за прекратяването на осиновяването по смисъла на чл. 106, ал. 8 от СК’2009.

12) И още нещо, което прави впечатление – законодателят не е отчел, че при въведените промени не е съобразен текстът на чл. 106, ал. 1, т. 1 от СК’2009, в частта, която препраща към вече променения текст на чл. 89, ал. 1, т. 1 и 2, при положение, че в алинея първа на чл. 89 не се съдържат такива точки.

13) Единствените норми, които разрешават въпросите за започналите, но не-приключили съдебни дела, които се съдържат в Преходните и заключителни разпоредби към Закона за изменение и допълнение на Семейния кодекс (ДВ, бр. 106 от 22 декември 2023 г., в сила от същата дата), касаят всички процедури по Глава осма, започнали преди 31 декември 2024 г., се разглеждат и довършват по досегашния ред (съгласно § 36), започналите, но не-приключили съдебни дела по чл. 105 до влизане в сила на този закон, се довършват по новия ред (съгласно § 37), а започналите, но не-приключили съдебни дела по чл. 106 до влизане в сила на този закон, се довършват по досегашния ред (съгласно § 38).

В заключение може да се направи извод, че наред с традиционната семейно-правна уредба, се извърши един опит тя да се осъвремени, но не всяка промяна е уместна, особено, когато нормотворческата инициатива и промени са подчинени на кампанийни и незадълбочени действия на законодателя.

Литература:

1. Димитрова, Антонина. Приложение на правилата на Семейния кодекс относно имуществата, придобити от съпрузите по заварени бракове. Научни трудове на Русенския университет. Р., 2013, том 52, серия 7, с. 125 – 129.
2. Цанкова, Цанка. За новия Семейен кодекс. Юридически свят 1/99, Сиби, с. 67 – 91.
3. Цанкова, Цанка. Оспорване на бащинството на детето. Радикална промяна в института на произхода в Семейния кодекс през 2020 г. Алтернатива за правни и икономически изследвания. Май 2021. <https://bgalternative.eu/origin/>.
4. Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Тодорова. Коментар на новия Семейен кодекс. С., 2009, 687 с.
5. Цанкова, Цанка, М. Марков, А. Станева, В. Тодорова, В. Петров, Е. Балевска и В. Мичева. Семейен кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. Нормативен текст. Изд. „Труд и право“. С. 2008, 700 с.